



Tarján G. Gábor

RÁKOSI PÜSPÖKE

A furcsának tűnő cím egy evangélikus lelkészt, Szimonidesz Lajost takarja, aki „Fekete Péter” néven írta meg – kiadatlan – önéletrajzát, és az 1950-es években egyedüli tábori püspökként szolgált a magyar néphadseregben.¹ Egy időben a határőrség vezető lelkésze is volt a Rákosi-érában, s így tevékenysége kapcsolódik a határőrséghez.

Megítélése – éppúgy, mint tevékenysége – ellentmondásos. Az egyháznak túl baloldali, a szocialistáknak/kommunistáknak túlságosan jobboldali volt. Ezért az utóbbi több mint fél évszázadban inkább nem foglalkoztak vele, illetve munkásságával. Pedig ő maga következetes volt, polgári radikálisnak vallotta magát, igyekezett is ennek megfelelni. De ahogy a polgári radikalizmus – a meg nem értés miatt – nem játszott meghatározó szerepet a magyar történelemben, úgy Szimonidesz sem szolgált példaképül szinte senkinek.

Életútja nagyon érdekes és változatos, magában hordozza a 20. századi magyar történelmet minden ellentmondásosságával együtt. Tanulmányom címe, a *Rákosi püspöke* a korabeli nem hivatalos megkülönböztető elnevezése volt Szimonidesznek. 1950-től tábori püspökként és vezérőrnagyként szovjet mintájú egyenruhát hordott – mint a Magyar Néphadsereg többi tisztje –, de a nyakában nagy kereszt lógott. Így is fényképeztette magát, s innen kapta a címbe is jelzett titulust.

A Békés megyei Pusztaföldváron született 1884-ben. A gimnáziumot Aradon, Lugoson és Késmárkon járta ki 1902-ig, s ezt követően felvették a Pozsonyi

¹ Szimonidesz Lajos 1926-ban fejezte be *Fekete Péter élete, halála és feltámadása* című önéletrajzi munkáját. Az, hogy mikor kezdte el írni, nem derül ki, tehát hogy folyamatosan/több részletben vetette-e papírra gondolatait, vagy utólag írta meg egyben, nem derül ki. Az apró részletek azonban azt az érzetet keltik, hogy viszonylag folyamatosan vezethette. A kézirat több gépelt példányban fennmaradt, 110 oldalas, A/4-es lapra sűrűn gépelt mű, amely nemcsak leírja a történeteket, de a szerző megfigyelését, kommentárjait is rögzíti.

Evangelikus Teológiai Akadémiára. Már akadémista korában kiváló tudományos értekezéseket publikált, s nem véletlen, hogy 1906/7-ben ösztöndíjas lett a Göttingeni Egyetemen. Már ekkor úgy látta: mélységes szakadék van a teológia tanítása és a protestáns egyház gyakorlata között, amely Jézus tanításait meghazudtolva a világi, emberek feletti hatalmat többre tartja, mint Isten szolgálatát.

Lelkészi pályáját Rákospalotán kezdte, itt kapta meg Szimonidesz eszperese levelét, amelyben Nagyborzsönybe küldte a pünkösdi istentiszteletek elvégzésére. 1909. pünkösöd szombatján délután érkezett meg Szobon keresztül Nagyborzsönybe. A fiatal lelkész a borzsönyi évek alatt figyelemmel kísérte a falu lakosságának fokozatosan romló helyzetét és sorsát, amit szociográfiai hitelességgel papírra is vetett.

A gyülekezetnek annyira megtetszett Szimonidesz délelőtti magyar és délutáni német nyelvű bemutatkozó prédikációja, hogy Mayerhofer kurátor 200 korona előleget adott neki „foglalóként”, nehogy más község többet ígérve elcsábítsa.

„E kapcsolat mindkét félnek gyümölcsöző volt: a fiatal lelkész önmagát nyújtotta, tetteiben megvalósította az evangéliumi hitelveket, minden tétével együtt élt gyülekezetével, s ezt hívei szeretettel viszonzták. A lelkészi tevékenység mellett jutott idő a tudományos munkára is: Nagyborzsönyből szerkesztette az Evangelikus Lapot, majd a Theológia Szaklapot, a Megértő Theológiát és a Könyvújságot; fizetését általában könyvek vásárlására költötte.”²

Naplója szerint Szimonidesz ekkor így vélekedett az egyházzól:

„A mai egyházak mind népegyházak. Egy sem hitvalláson alapuló közösség. Ha jogilag ezeknek tartják is magukat, tényleg mégsem azok. Ha azok volnának, nem tűrhetnék azt a gyarapodási módszert, hogy híveik nem egyéni meggyőződésüknél fogva tartoznak hozzájuk, hanem születésüktől fogva és állami törvények alapján, melyek szerint a gyermekek szüleik vallásában nevelkednek s a soha meg nem szakadó iskolai oktatás, a fegyelmezés és az örök szuggeszció (!) segítségével tartják fenn birtokállományukat [...] Papjait minden egyház maga neveli. Maga felelős tehát azért is, hogyha konzervatívok és radikálisok vannak közöttük. A radikálisoknak az egyházakban ugyanolyan létjogosultságuk van, mint a konzervatívoknak. Egy az, hogy az egyház nevelte ilyenekké őket, másik

² SZIMONIDESZ 1926.

az – s ez a fontosabb –, a radikalizmus nem valami speciális vallási gonoszság és erkölcsi elvetemültség, hanem egyszerűen: tanultság, érettség és belátás dolga. Népegyházakban, amelyeknek bibliás parasztok éppúgy született tagjai, mint panteista filozófusok, monista egyetemei tanárok és ateista szocialisták; az utóbbiak lelki szükségleteinek az ellátására radikális papokra is éppúgy szükség van, mint csak a biblia légkörének élő kegyes falusi pásztorokra. Az én lelki fejlődésem irányát sem tarthattam sem rossznak, sem vallásellenesnek.”³

Az őszirózsás forradalom idején Nagybörzsönyben is megalakult a nemzeti tanács, polgárőrség kezdte meg működését. Ennek ellenére 1918 októberében atrocitásokra is sor került. A háborúból hazatért katonák bosszulták meg magukat úgy az itthon maradottakon, hogy egyik nap kifosztották Braun Izidor zsidó kereskedő házát és boltját, majd másnap végigjárva a pincéket, botokkal és kerítéskarókkal „felfegyverkezve indultak a falu felé”. A csendőrség fegyvert használva állta útjukat, két ember – Lahoczky János és Pális István – maradt halva a földön az ütközet után.

„Ha a proletárdiktatúra nálunk is kitört volna, félő lett volna, hogy az októberi események ismétlődhetnek. Ennek mindenáron elejét kellett venni. A[z őszirózsás] forradalom tanulságait értékesíteni kellett, de hogyan?” Így fogalmazta meg kételyeit a *Fekete Péter*ben Szimonidesz Lajos evangélikus lelkész a proletárdiktatúra kezdete előtt, s a szeszfőzdében hívta össze „a legjobb gazdák fiait”, hogy elkerülendő a „bolondságokat” és a forradalmat követő „katzenjammert”, kezükbe vegyék az események irányítását. Nem vállalt szerepet a nemzeti tanácsban, amelyről az volt a véleménye, hogy nem tudott megfelelni a feladatainak.

A másnapi népgyűlésen Szimonidesz Lajost választották meg a földműves- és munkástanács elnökévé, s lett egyúttal a direktórium elnöke is. A direktórium legfőbb feladatának a rend megtartását, az erőszakoskodások megakadályozását tartotta, mivel voltak, akik például a 30-40 éve eladott házrészüket szerették volna rövid úton visszaszerezni, s voltak, akik az érseki erdőségek vadjait tekintették bitang jószágoknak. A direktórium tevékenysége főként a következőkben merült ki: „Igazolványokat állítottunk ki, rendeleteket nem hajtottunk végre, cserekereskedést folytattunk, hogy a falut sóval, cukorral, petróleummal, ruhával és szerszámokkal elláthassuk” – írta az elnök visszaemlékezésében.⁴ A direktórium, illetve Szimonidesz tevékenysége valóban eltért a környékbeli

³ SZIMONIDESZ 1926: 10.

⁴ SZIMONIDESZ 1926: 54.

munkástanácsokétól, de az országban működő többi hasonló szervezetétől is. Többek között abban is, hogy Csernoch János hercegrprímás 700 holdas birtokát felosztotta a nagybörzsönyiek között.

A nagybörzsőnyi direktórium azonban nem sokáig őrizhette meg önállóságát, jóllehet „az emberek belefáradtak a proletárdiktatúrába. A gyűlések egyre néptelenebbek lettek, mindenki a dolga után látott” – írta Szimonidesz. Ekkor azonban megjelent egy rekviráló bizottság – az egyik tagja a szomszéd falu szobafestője – a községben, és 60 lovat akart rekvirálni. A direktórium kétszer zavarta el a bizottságot Szimonidesz vezetésével, harmadszorra azonban már egy bőrkabátos belügyi kiküldött jött, aki viszont a direktóriumot zavarta szét. Végül 30 besorozott lovat vittek el, és 29 tehenet rekviráltak a Vörös Hadsereg ellátására. A belügyi kiküldött leváltotta Szimonideszt, három nappal később az egész direktóriumot „elcsapta”.

Az új testület már majdnem egészében „igazi” proletárokból állt fel, elnöke Glázer Károly kisparaszt, jegyzője Lehoczky József napszámos, tagjai Durján István, Szimonidesz Lajos, Puchardt Győző, Gracza Mihály, Gracza István, Balogi Mihály és Ábel István lettek. Az újonnan megválasztott direktórium azonban már nem végzett érdemi munkát. „A kommunizmusnak hamar vége lett. A vég nálunk abban jutott kifejezésre, hogy szeretett járási főnökünk [...] néhány csendőr kíséretében megjelent a faluban, összehívatta a falu népét, s kijelentette, hogy minden betyárkodásnak vége.”

A Tanácsköztársaság bukása után az úgynevezett repülő ügyész elé vitték a lelkészt, akit a börzsőnyi tanító vallomása alapján kommunista bűncselekményekkel vádoltak meg. A vádakát a tárgyalások alapján ejtették, de az evangélikus egyház egy három évig tartó fegyelmi eljárás végén három vádpontban bűnösnek találta (kommunizmus, hivatali hatalommal való visszaélés, egyházi hatósággal szembeni lázadás). Állásától megfosztották, és „minden egyházi és iskolai hivatal viselésére képtelen”-nek nyilvánították.

Szimonidesz perével több újság is foglalkozott, tudósított róla. A *Pesti Napló* 1930. április 6-ai száma beszámolt arról, hogy a „Simor uccai evangélikus templom áhítatos csendjében törvényszéki tárgyalás volt. A fejérkomáromi evangélikus esperesség törvényszéke összeült, hogy ítélkezzen a nagybörzsőnyi lelkész felett.”

A tárgyaláson készült jegyzőkönyv pontosan írja le a történeteket.⁵ Hajlicsek Gyula előadó bíró elmondta, hogy három tényállás alapján emeltek vádat Szimonidesz ellen.

⁵ A jegyzőkönyv egy példánya a szerző tulajdonában. Az idézetek és információk ebből vannak.

„Az első csoportba tartozik a panaszlottnak (ezzel Szimonideszt jelölték) az úgynevezett tanácsköztársaság idején tanúsított magatartása. A második csoportba tartozik a panaszlottnak Nagy Károly nagybörzsönyi volt evangélikus tanító nyugdíjaztatása és annak utódául Jäger Gyula nevű tanítónak megválasztása körül tanúsított eljárása. A harmadik csoportba tartozik Szimonidesz Lajos panaszlottnak egyházi felettes hatóságával szemben tanúsított magatartása és vele szemben tanúsított engedetlensége.”

A végül szabadon engedett Szimonidesz összesen négy hetet töltött vizsgálati fogságban a Budapestvidéki Ügyészségen, a gyűjtőfogházban és a váci fegyházban. S a presbitérium ezek után megerősítette a tisztségében. A tanító nem tudott belenyugodni a döntésbe, és feljelentette az állomásparancsnokságon, kérve az internálását. Ezzel sem ért el eredményt, de egyházi vonalra sikerült terelni az ügyet. Tehát az állami szervek ejtették az ellene felhozott vádakát, de ezt követően azonnal megkezdődött az evangélikus egyház – a fejérkomáromi evangélikus egyházmegye által – három éven át tartó fegyelmi eljárása. A püspöki hivatal igazolóeljárást rendelt el Szimonidesszel kapcsolatban, amelyet a püspöki hivatal irodaigazgatója a helyszínen folytatott le. Az 1922. október 13-án éjjel hozott ítélet szövegéből kiderül, mit is tett a Tanácsköztársaság fennállása alatt Szimonidesz. 1919. március 21. körül saját elhatározásából állt a Tanácsköztársaság szolgálatába, s 1919. május 8-áig, amíg el nem mozdították, megakadályozta a községi elöljáróságot működésében, s gyakorolta a hatósági jogokat. S az ítélet szerint

„az akkori úgynevezett földművelésügyi népbiztost Budapesten felkereste, és attól olyan értelmű rendeleteket eszközölt ki, amelyek értelmében a Hercegsprémásnak nagybörzsönyi uradalmi erdejében a nagybörzsönyi lakosok részére legeltetési jogot – de fakivágást nem – az úgynevezett ganádi uradalomban, valamint a gróf Pongrácz féle István majorban pedig a község lakosai részére, feles művelésre szántóföldeket eszközölt ki, ekként idegen magántulajdonokkal törvényellenesen és önkényesen rendelkezett, hasonló minőségben a közeli Vámosmikolán is járt és az ottani lakosságnak a kommunizmus szellemében ingatlancserét ajánlott fel, a kommunizmus érdekét szolgáló népgyűléseken részt vett.”

A feles művelésből és a legeltetésből befolyó összeget befizették a község pénztárába. Intézkedésein túl lelkész mivolta, impulzív személyisége is sokakat magára haragított, különösen római katolikus lelkészársát, Böschatt Ferenc plébánost. Ő azért is kárhoztatta Szimonideszt, mert „a r. k. tanítóval [Puchardt

Győzővel – T. G. G.] szövetkezett terveinek megvalósítására, ezzel a két felekezet között évszázadokon fennálló testvéri együttélés közé a legvehemensebb viszálykodás és torzsalkodás ékét verte.”

Az eljárás végén „minden egyházi és iskolai hivatal viselésére képtelen”-nek ítélték. Nagybörzsönyi hívei, itthoni és külföldi lelkésztársai hiába küzdöttek az ítélet megsemmisítéséért. A hároméves egyházi vizsgálat három ügyészt és két vizsgálóbírókat „fogyasztott el”. Az ítélet indoklása szerint Szimonidesz „nagy képzettsége és tanultsága dacára sem tölthette be azt a hivatást, amelyet egy lelkésznek betöltenie kell és [...] képességeit más életpályán még az emberiség hasznára fogja tudni fordítani, egyházi és iskolai hivatal viselésére képtelennek mondotta ki”.⁶

1930-ban az egyetemes evangélikus egyházi törvényszék által delegált fejérkomáromi evangélikus egyházmegyei törvényszék tartott tárgyalást Szimonidesz ügyében, ahol – többek között – 36 börzsönyi lakos vallomása alapján felmentették az összes korábbi vád alól.

1949-es önéletrajzában írta, hogy 1922-től 1948-ig nem végzett lelkészi szolgálatot. Két évig a Budapest-Lipótvárosi Takarékpénztár Rt.-ben valuta- és értékpapír-pénztáros, majd a Dante Könyvkiadónál cégvezető. Amikor a zsidókat üldözni kezdték – mint írja – „[a] zsidó országos pártfogó iroda felkérésére levéltári kutatásokat végeztem a zsidók családtörténeti adatainak igazolására”.⁷

Matuska Szilveszter az 1931. szeptember 12-ről 13-ára virradó éjjelen a biatorbágyi viadukton robbantásos merényletet követett el, és ezzel kisiklatta a Budapest–Bécs–Köln–Ostende vonalon közlekedő nemzetközi gyorsvonatot. A vizsgálat során egy „anarchista-kommunista” merényletre utaló feljegyzést találtak a tett színhelyén, amely a kormánynak ürügyet szolgáltatott a kommunisták elleni fellépésre.

A biatorbágyi merénylet után Károlyi Gyula kormánya – Zsitvay Tibor m. kir. igazságügyminiszter – statáriumot vezetett be az 1912. évi LXIII. tc. alapján szeptember 19-én, amely kiterjedt a kommunista bűncselekményekre is (társadalmi rend erőszakos megdöntése valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítése céljából).

A rögtönítélő bíraskodásnak és a halálbüntetésnek számos ellenzője volt a kommunistáktól kezdve a polgári és nemzeti radikálisokon át a liberálisokig és feministákig. Statáriális bíróság elé állították az illegális Kommunisták Magyarországi Pártjának 1932. július 15-én letartóztatott vezetőit, Sallai Imrét

⁶ SZIMONIDESZ 1926: 75.

⁷ Önéletrajz. Kézirat. A szerző tulajdonában, 1949. július 12.

és Fürst Sándort. A két vádlottat a rögtönítélő bíróság halálra ítélte 1932. július 29-én, és az ítéletet még aznap végrehajtották.

1932. július 27-én, két nappal Sallai és Fürst kivégzése előtt – megmentésük érdekében – a Seemann kávéházban gyülekeztek a Halálbüntetés Ellenes Szövetség tagjai, hogy elbírálják az előző napon József Attilától megrendelt röpirattervezetet. A 15 nőből és 8 férfiből álló csoport – Szimonidesz Lajos és Illyés Gyula kisebb módosításával – elfogadta József Attila tervezetét. Másnap megjelent a *Dolgozó polgárok! Munkások! Gondolkozó emberek!* című röpirat.

A *Magyar Hírlap* július 28-i száma a következő hírt tette közzé:

„Szerda délelőtt a Halálbüntetés Ellenes Szövetség nevében Mellerné Miskolczy Eugénia, Szimonidesz Lajos, Illyés Gyula és József Attila tízezer aláírással ellátott kérvényt nyújtott be az igazságügyminiszter részére, amelyben a statárium és a halálbüntetés megszüntetését kéri.”⁸

Az akció eredménytelennek bizonyult. A röpirat többezernyi aláírója között találjuk Füst Milánt, Kodolányi Jánost, Kosztolányi Dezsőt, Márai Sándort és Szabó Lőrincet is. Az illegálisnak minősített röpirat megszövegezésében és terjesztésében részt vállalók ellen büntetőeljárás indult nemzetgyalázás gyanújával. Hivatalosan „a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség megalapozott gyanúját vetette fel” a röpirat, és ennek alapján öt ember ellen emeltek vádat.

József Attila 1932. július 30-ai kihallgatásán, a budapesti főkapitányságon elismerte, hogy a röpcédula megszövegezésében részt vett, az első és második bekezdését ő fogalmazta meg. Valaki javított ugyan az ő szövegén, de annak lényege nem változott meg. Azt is bevallotta, hogy több íróársával együtt kérték fel arra, hogy készítsenek el egy halálbüntetés ellen tiltakozó röpiratkéziratot. A kiadott röpcédula megfogalmazásában többen is részt vettek, többek között Szimonidesz Lajos is. A Budapesti Kir. Büntető Törvényszék 1932. augusztus 4-én kelt vádiratában a négy fogalmazást készítő vádlott ellen eljárást kezdeményezett, de a „Szimonidesz Lajos és társai” bűnügyben az 1932. szeptember 21-én tartott főtárgyaláson nem hozott ítéletet. A következő, 1933. január 11-én zajlott törvényszéki tárgyaláson József Attila vallomása alapján teljes mértékben bebizonyosodott, hogy a röpiratot ő készítette, és Szimonidesz Lajos, valamint Illyés Gyula csak kisebb értelmi és stiláris változtatásokat hajtottak végre rajta.

⁸ A „Röpirat-per” (Szimonidesz Lajos és társai).

Méhes Ignác törvényszéki bíró a röpirat keletkezésével kapcsolatban azon az állásponton volt, hogy a

„vádbeli röpiratot nemcsak Szimonidesz Lajos szövegezte meg, hanem többen. A főtárgyalás adatai szerint az eredeti kéziratot József Attila készítette. A 3. bekezdés első mondatát Szimonidesz Lajos javította át úgy, ahogy megjelent, s javításokat eszközölt még Illyés Gyula is. Ezek a javítások azonban az eredeti kézirat lényegét kevésbé érintették [...] *Nézetem szerint teljesen lényegtelen ilyen körülmények közt annak vizsgálata, hogy a megjelent röpiratnak melyik szavát, vagy melyik mondatát ki írta, mert az egészért mindegyik közreműködő felelős.*”

A tárgyalás eredményeként Szimonidesz Lajost 500 pengő pénzbüntetésre ítélték, míg József Attilát, arra hivatkozva, hogy a röpiratban az általa megfogalmazottak nem tartalmaznak bűncselekményt megvalósító tényállásokat, felmentették, csakúgy, mint Illyés Gyulát.

Az 1934. november 8-án az ítélőtáblán lezajlott fellebbviteli tárgyalás azonban, megváltoztatva az elsőfokú bíróság ítéletét, a költőt is bűnrészesnek találta, és 200 pengős pénzbírságra ítélte 1935. március 22-én. A bíróság álláspontja azonban az volt, hogy

„a vádbeli röpiratot egészében József Attila vádlott fogalmazta. Azon lényeges változtatást csak Szimonidesz Lajos eszközölt. Az ezen kívüli részért tehát József Attila, mint a röplap megfogalmazója, szellemi atyja felel, annál is inkább, mert az egész röplapnak egységes a tartalma, egységes az irányzata és gondolatmenete, állásfoglalás az ellen, hogy Magyarországon egyes bűncselekményekre statáriumot hirdettek ki.”

A bíróságot a költő a Feministák Egyesületének támogatásával tudta kifizetni.

Mivel lelkeszként nem dolgozhatott Szimonidesz, polgári állásokat vállalt a fővárosban, ahol a szociális tevékenységbe kapcsolódott be. A polgári radikalizmus híve lett – 1949-ben sem vallotta magát kommunistának, a szó akkori értelmében –, rendszeres kapcsolatot tartott fenn Vámbéry Ruszttemmel, Jászi Oszkárral és másokkal. De ettől még nemcsak rendszeres cikkírója lett a *Népszavá-*nak, hanem annak teológia rovatát is szerkesztette. Értékpapír-pénztárosként dolgozott a Budapest-Lipótvárosi Takarékpénztár Rt.-ben, majd cégvezetőként a Dante Könyvkiadónál. A Magánalkalmazottak Szakszervezetében és

a Pénzügyi Tisztviselők Egyesületében tartott vallástörténeti előadásokat. 1945 után a Népgondozó Hivatalban, majd a Nemzeti Múzeumban vállalt állást, ez utóbbi helyen tiszteletdíjasként.

Az önálló Protestáns Tábori Püspökség létrehozásának első lépése a *Protestáns Tábori Püspökségről szóló Szabály* kiadása volt 1922 szeptemberében, amelyet Soltész Elemér nagybányai református lelkész tábori püspökké történő kinevezése követett 1923. február 9-én. Ekkor a protestáns tábori lelkészség szervezete 14 reformátusból és 10 evangélikusból állt.

Az 1945. október 1-jei állománytábla alapján 17-17 római katolikus és protestáns lelkész és 10 izraelita rabbi szolgálhatott a honvédségnél.⁹ A Szövetséges Ellenőrző Bizottság – azaz a szovjetek – nem támogatta a tábori lelkészet intézményét, például nem engedélyezte Soltésznek a katonai egyházközségek szervezésével kapcsolatos rendelet kiadását.

„1945. május 27-én a református és az evangélikus egyház vezetősége közös memorandumot nyújtott át az Ideiglenes Nemzeti Kormányoknak, melyben az egyházi szolgálat teljességének igényét jelentették ki; felléptek a polgári hadifoglyok érdekében; felajánlották a formálódó új államnak az egyház jóindulatát, s kérték ennek kölcsönösségét. A normális élet folytatásáról, az istentiszteletek tartásáról a szovjet csapatok parancsnokai intézkedtek, hiszen a nagyhatalmak megállapodása szerint hazánk szovjet érdekszférába került. Az egyház és állam viszonyának alakulását azonban a bizonytalanság fátyla takarta.”¹⁰

1947-ben külön rendelet intézkedett a határőrség protestáns vallású katonáinak lelki gondozásáról.

„A katonapolitikának része volt, hogy a határőrséget külön fejlesztették és ennek lehetett része, hogy külön vezető lelkészt neveztek ki, aki nem volt más, mint Szimonidesz Lajos, a későbbi protestáns tábori püspök.”¹¹

Szimonidesz Lajos a Nemzeti Múzeum munkatársaként 1947. július 14-én levelet intézett a honvédelmi miniszterhez, miután nyilvánosságra került, hogy a miniszter a teljes tábornoki kar lecserélését tervezi. Szimonidesz szerint ez

⁹ VARGA 2010: 163.

¹⁰ KOLLEGA TARSOly 2000.

¹¹ VARGA 2010: 169.

a protestáns tábori lelkészeti vezetőjének változásával jár. „Ennek az eljárásnak a során – vonta le a következtetést Szimonidesz – tehát sorra kell kerülnie a protestáns tábori lelkészeti vezetőjének is.” A protestáns tábori püspökség általános gyakorlata szerint a református tábori püspök mellett evangélikus volt az irodaigazgató és református a titkár. Az 1946-os létszámcsökkentés következtében az evangélikus irodaigazgatói állás megszűnt, és csak a református titkár maradt. Ezzel a lehetőséggel élve Szimonidesz arra hivatkozott, hogy ez a helyzet semmiképpen sem felel meg sem a demokrácia, sem az evangélikus egyház érdekeinek. Hozzátette, hogy van annyi lelkészi szolgálata és képzettsége, amennyi a beosztáshoz szükséges, demokratikus meggyőződése töretlen, amit bizonyít, hogy már 1919-es tevékenységéért megrendszabályozták.¹²

Szimonidesz törekvését támogatta a kommunista párt. Egyes vélemények szerint Szimonideszrel kapcsolatban az „evangélikus közvélemény tudni vélte, hogy szinte kizárólag az ő kedvéért hozták az 1949. évi egyetemes közgyűlés egyik határozatát”, amely az 1919. évi proletárdiktatúra alatti magatartással kapcsolatos egyházi ügyek revízióját tette lehetővé.¹³

A protestáns tábori püspökséget sem kerülte el az 1947–1948-ban megindult egyház- és vallásellenesség. Egyre jobban szűkült a lelkészi munkaterület a honvédségen belül, a katonalelkészeket lecserélték politikai tisztekre. A sorozatos letartóztatások után a római katolikus Apostoli Tábori Helynökség gyakorlatilag megszűnt. Szimonidesz javasolta Nógrádi Sándornak, hogy a honvédelmi miniszter bízta meg őt a római katolikus és az izraelita lelkészeti ügyeinek intézésével. A minisztérium vallási okokra hivatkozva elutasította a javaslatot, de 1950. augusztus 1-jén „Szimonidesz megbízást kapott mindhárom lelkészeti ügyeinek intézésére”.¹⁴

Az állományába tartozó lelkészek politikai szereplése sok gondot okozott a vezetőségnek itt is, mint a katolikusoknál, és állásfoglalásra kényszerítette Soltész Elemér lelkész altábornagy, protestáns tábori püspököt a vallás és a protestáns katonai szervezet védelmében. 1948. február 4-én a honvédelmi miniszter fogadta, üdvözölte és dicsérte Soltész negyedszázados püspöki tevékenységét. Ez alkalommal kapta meg a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét. Soltész azonban nem értett egyet Szimonidesz törekvésével, illetve annak minisztériumi támogatásával. De Dinnyés Lajos nem fogadta el Soltész véleményét, ami a tábori

¹² BORÓVI 1992.

¹³ BÖRÖCZ 2012: 226.

¹⁴ BORÓVI 1992: 251.

püspök „kegyvesztettségével” járt. Szimonideszt ezredesi rendfokozatban 1948. április 1-jén a honvédség állományába vették, egy hónap múlva az akkor szervezett határőr lelkészethél kapott beosztást. 1948. szeptember 9-én reggelre Bereczky Albert dunamelléki ref. püspök a konventi irodába kérette Soltészt, és az iroda előszobájában közölte vele, hogy előző nap felkereste őt a lakásán Veres Péter honvédelmi miniszter, és a tudomására hozta, hogy a tábornok nyugállományba helyezését eldöntötték. Másnap reggel Soltész Elemér már befejezett tényként jelentette az Egyetemes Konvent elnökének a felmentését.

Ekkor már 10 napja Szimonidesz volt a protestáns tábori püspök, akit Farkas Mihály honvédelmi miniszter szeptember 1-jei hatállyal nevezett ki. Farkas nem vette figyelembe a protestáns egyházakkal kötött megállapodást, és javaslatuk, hozzájárulásuk nélkül nevezte ki az új püspököt. A tiltakozó egyházi szervezeteknek a miniszter ígéretet tett a megállapodás jövőbeni betartására, ami a kialakult helyzeten már nem változtatott.

1948 végén az 1. honvédkerület parancsnoksága a dolgozóinak karácsonyfa-ünnepélyt rendezett. A feldíszített teremben a színpadot vörös drapériával borították. Balról Lenin, jobbról pedig Sztálin mellszobra állt egy talapzaton, a háttérben karácsonyfa gyertyákkal. Az ünnepséget Nógrádi Sándor honvédelmi miniszterhelyettes nyitotta meg. „Ez az ünnepség volt tulajdonképpen a budapesti katolikus és protestáns honvédlelkészeti határhelye.”¹⁵

Szimonideszt Farkas Mihály honvédelmi miniszter 1949. február 1-jén vezérőrnaggyá léptette elő, majd június 15-én a budapesti helyőrségi templomban püspökké avatták. Az 1949. évi állománytábla már csak 2-2 római katolikus és protestáns lelkészi helyet tartalmazott.

1949–1950 fordulóján a kommunista vezetők már nem az állam és egyház szétválasztásában gondolkodtak – mivel az megvalósult –, hanem az egyházak visszaszorításában. Ez is hozzájárult a tábori lelkészethez való viszony megváltozásához. Úgy gondolták, hogy Szimonidesz múltja és felfogása alapján alkalmas a „belső bomlasztásra”, mivel „a protestáns egyházakkal szemben az állam könnyebben érvényesíthette – az egyházi szervezet felépítéséből és működési elvéből következően – akaratát.”¹⁶

„Összegezve megállapítható, hogy a katonai lelkészi szolgálat szervezete az 1945–46-os kezdeti időszaktól eltekintve egyáltalán nem képezett súlyponti

¹⁵ BORÓVI 1992.

¹⁶ VARGA 2010.

kérdést a szervezés szempontjából. Módszeres elsorvasztására jellemző, hogy a megszüntetésére sem jelent meg semmiféle rendelet vagy intézkedés. A csökkentést minden esetben az őszi állománytábla-módosítással hajtották végre. Így a katonai hadrendből való végleges törlés az 1951. őszi, november 1-jével kiadott állománytábla alapján történt.”¹⁷

1951 áprilisában megszűnt a honvédségi katolikus katonalelkészi szolgálat. Szimonidesz 1952. március 1-ig még a Honvédelmi Minisztérium állományában maradt. Megkapta a történettudományok kandidátusa címet, és tudományos munkatárs lett a Hadtörténeti Intézetben, 1955-ös nyugállományba vonulása után már csak kutatott megszokott könyvtári és levéltári környezetében.

Végezetül meg kell említeni Szimonidesz Lajos tudományos munkásságát. Szinte egész életében történelmi, irodalomtörténeti kutatásokat folytatott levéltárakban, könyvtárakban, amihez 30 ezer kötetes könyvtárat is gyűjtött. A magyar protestantizmus történetének kutatása kapcsán foglalkozott a magyar inkvizíció, az üldözött eretnekcsoporthoz, a protestáns gályarabok történetével. Kutatta a Caraffa-vésetörvényszék működését, a Martinovics-pert, az 1848–49-es szabadságharc után törvényszék elé került magyar honvédek sorsát. Forrásfeltárásai közül kiemelkedik Berzeviczy Gergely röpirata, Lovassy László és Táncsics Mihály börtönben írt védőbeszédei, a magyar anabaptisták működésének dokumentumai. Foglalkozott a magyar cenzúra és ezen keresztül a magyar sajtó történetével is, valamint a magyarországi és erdélyi törvénykönyvekkel, hadelméleti írásokkal. Több értékes és érdekes tanulmánya maradt kéziratban, mint a jezsuiták története, az újságírás múltjáról szóló vagy a kuruckor médiájáról szóló. De megírta Orosháza és Nagyborzsöny történetét, a primitív népek kultúráját, az ókori keleti népek kultúráját.

Vallástörténeti munkái közül kiemelkedik összefoglaló vallástörténeti munkája: *A világ vallásai, a Jézus élete, a Jézus és Mária ereklényei, valamint a Jézus Krisztus a harmadik birodalomban.*

A hatalmas gyűjtött anyagot Szimonidesz Lajos 1965. július 18-án bekövetkezett halála után az MTA Irodalomtörténeti Intézetének szakembergárdája vizsgálta át Klaniczay Tibor igazgatóhelyettes irányításával. Zárójelentésükben megállapították, hogy a rendezetlen anyag áttekintése nem csekély nehézséget okozott.

¹⁷ BORÓVI 1992.

„A nehézségek forrása egyrészt abban van, hogy Dr. Szimonidesz Lajos kutatásai rendkívül sokirányúak voltak, másrészt pedig, hogy ezek a kutatások a legtöbb tárgykörben megálltak az adatgyűjtésnél és ezek az adatok nincsenek kielégítően rendezve, sőt az eredetileg rendezett részek is az évek során összekeveredtek.”

A 44 csomó kézirat – éppen úgy, mint a hagyaték – az Egyetemi Könyvtárban várja jobb sorsra fordulását. Nagyon érdekes és értékes iratokról van szó, amelyek feldolgozva hozzájárul(hat)nak a történelemtudományi ismeretek bővítéséhez és bővüléséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A „Röpirat-per” (Szimonidesz Lajos és társai). Online: http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/harmadikper/3_3.html#1t
- BORÓVI József (1992): *A magyar tábori lelkészet története*. Budapest: Zrínyi Kiadó. Online: <https://ktp.hu/hitunk-es-eletunk/tortenet/tlsz-tortenete/> (letöltés ideje: 2025. január 2.)
- BÖRÖCZ Enikő (2012): *Egyházfő viharban és árnyékban – Ordass Lajos hitvalló püspöki szolgálata (1945–1958)*. Budapest: Luther.
- KOLLEGA TARSOLY István szerk. (2000): *Magyarország a XX. században*. Hungarológiai Alapkönyvtár. Szekszárd: Babits Kiadó. Online: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/267.html>
- SZIMONIDESZ Lajos (1926): *Fekete Péter – a lelkész forradalmár*. Online: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/nagyborzsony-Bo41/fekete-peter-a-lelkesz-forradalmar-B212/>
- VARGA A. József (2010): *Katonák – lelkészek. Tábori lelkészek*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- VARGA A. József (2023): A Protestáns Tábori Püspökség története a megalakulástól az 1951-es megszűnésig. *Honvédségi Szemle*, 151(4), 93–110. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.4.7>